

Meddig lehet visszamenni a családok eredetét kutatva?

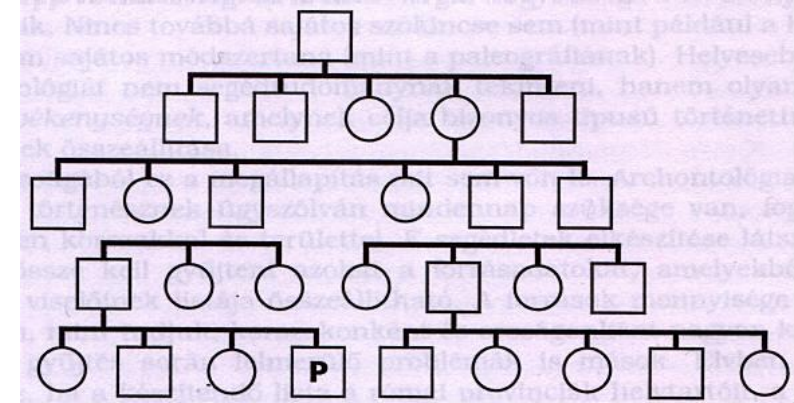
Rácz György
Magyar Nemzeti Levéltár

„Együtt a kutatókért!” – BFL–MACSE–MHGT konferencia
2023. június 8.

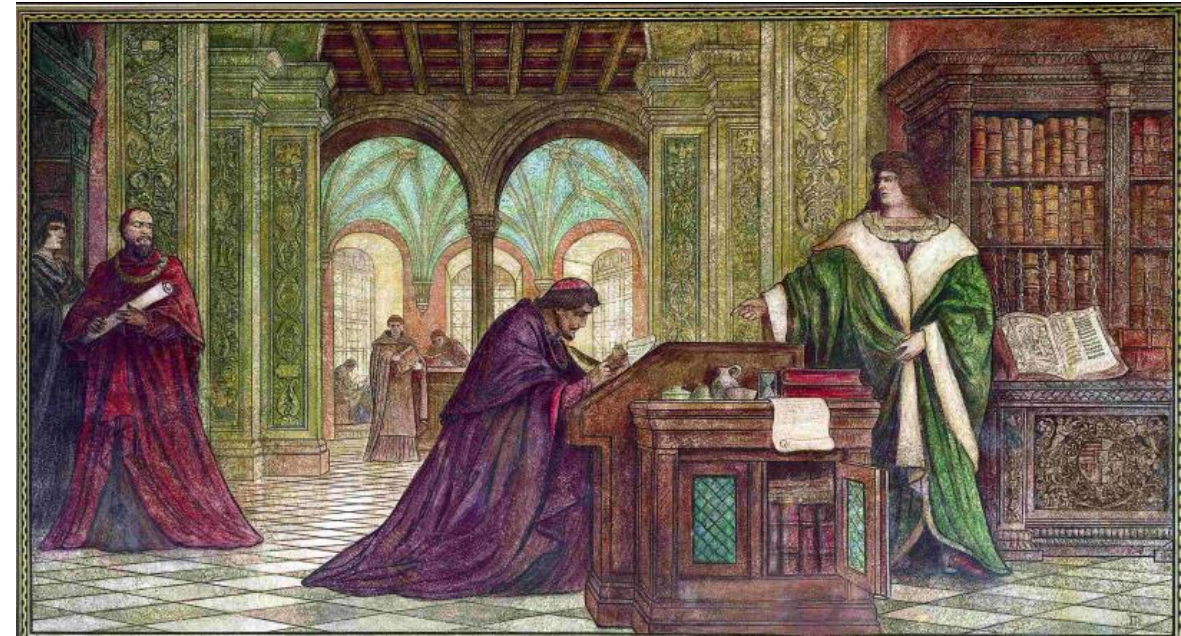
Melyikük az ősöm?

Családi mítoszteremtés

- Az emlékezet határai
- Hogyan csináljam?
- **ELŐKELŐ ŐSÖKTŐL KELL SZÁRMAZNOM**
  - X vezértől vagy Y lovagtól származom
    - Magyar krónikairódalom
    - *Mathias Corvinus* története
  - Társadalmi méretekben:
    - Aeneas és a rómaiak eredete
    - dákó-román kontinuitás
    - sumér-magyar rokonság

Főúri ősgalériák a 17-18. században
az Esterházyak,
az Erdődyek, és
a Batthyányak példája

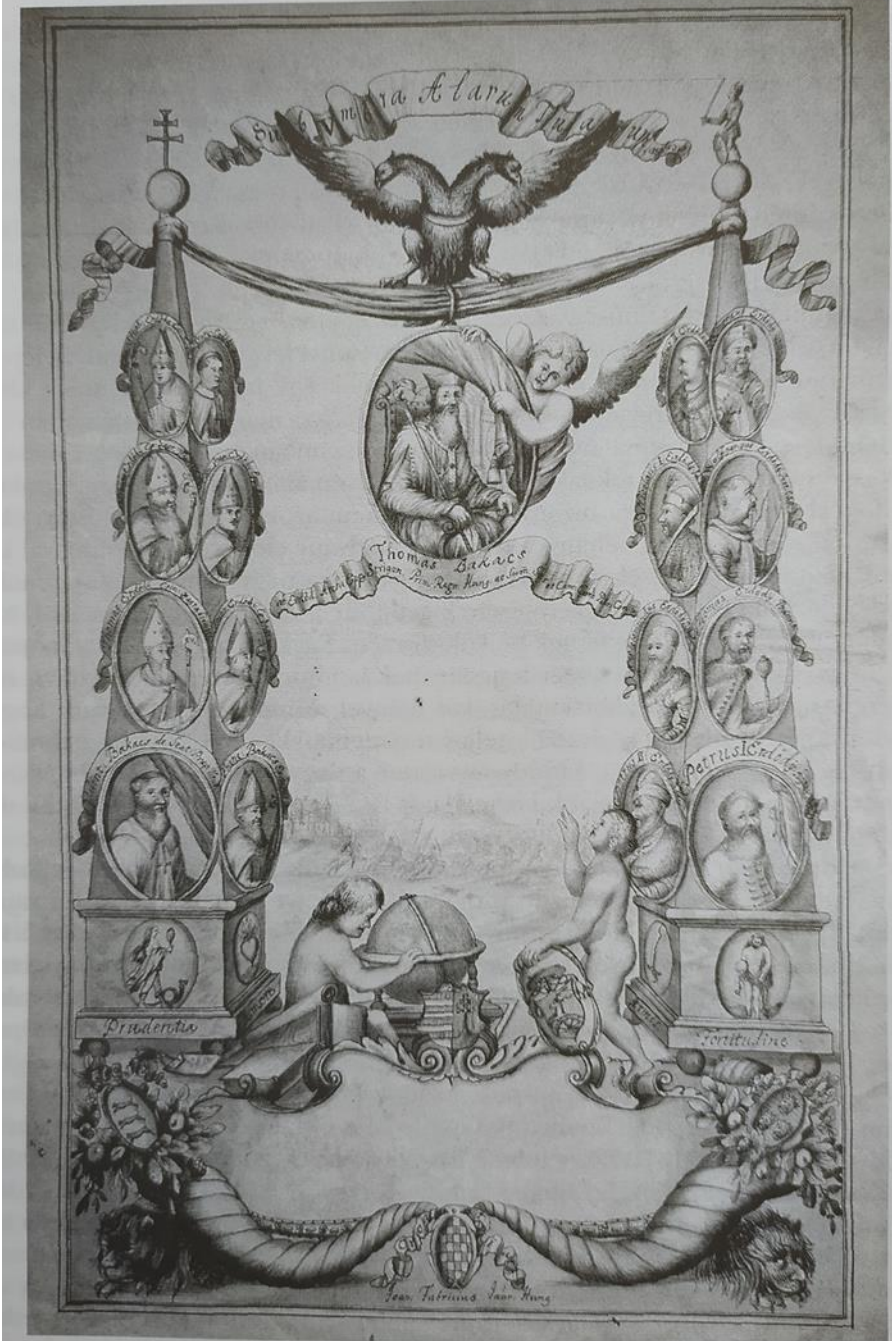
Esterházy Pál herceg (1635–1713)

Trophaeum nobilissimae ac antiquissimae domus Estorasiae (1700)

Erdődy György (1680–1759) kamaraelnök, országbíró és a galgóci kastély

- Az Esterházy-minta után
- Pál herceg az apósa volt
- Genealógiai kutatás (Rajcsányi Ádám)
- Családfa összeállítása
- Tervezett kiadvány kézírata
- Ósgaléria Galgócon
- Bubryák Orsolya

4. Fabricius (Kovács) János: Az Erdődy-család genealógiája, 1730-as évek

I. tábla

Rénold 1160.	Miske mester de Kövágő-Örs 1214.	I. Mátyás de Kövágő-Örs 1272.	I. Mihály 1341.	Domokos mester de Kövágő-Örs.	Lásd őt s gyermekeit a II. táblán.
				I. Miklós mester de Kövágő-Örs 1376. (Batthyán Kata).	
				I. János de K.-Örs.	
				I. Péter de Köv.-Örs.	

II. tábla.

II. János (de Kövágő Eörs) †		I. László (de K.-Örs).		I. Benedek, budai kap. kincstárnok. 1511.		I. a III. táblán.
I. Miklós mester. 1376. ki az I. táblán.	I. György mester de Köv. Örs. 1398. kapja Batthyánt. (Inthas Erzse).	I. Albert (Batthyány). 1435. (Klára, Pogány v. Nádasdy családtól).	II. Péter (Batthyány).	Gáspár † Menyhért †		
				I. András (Zerdahelyi Veronka).	I. Boldizsár Jajczaiiban. † 1520. (1. Batthyány Marg. 2. Nagy-luchei Ilona).	
			Kristóf †			
				Krisztina. (Keresztúri Miklósé).		
				Ilona.		

Mgr. Georgius Parr: de Eürs
et de Batthyain A: 1400.

v. 1400

Mgr. Nicolaus de Eürs
1370.

v. 1370

Mgr. Michael de Eürs
1335.

v. 1335

Mgr. Matthias de
Eürs Vi: 1315.

v. 1299

Comes Mischa de Eürs
1299.

v. 1258

Comes Renoldus de
Eürs Vi: 1258. Salamon
†.

Comes Mischa de Genere Eürs qui
post fatalem Casum Regina Consortij
By Andree II. filium Pelam Atum tandem
Regem Educarit & nutrit. 1214 & 1205.

v. 1205
v. 1214

Comes Belus de Genere Uors
1.º Banus Croatia tandem Pala-
tinus. Vi: 1155.

v. 1155

Comes Uors de Genere Uors
1.º 1095.

v. 1095

Comes Dubna de Genere Uors
Pyramide Petri Regis A: 1046
ocidus.

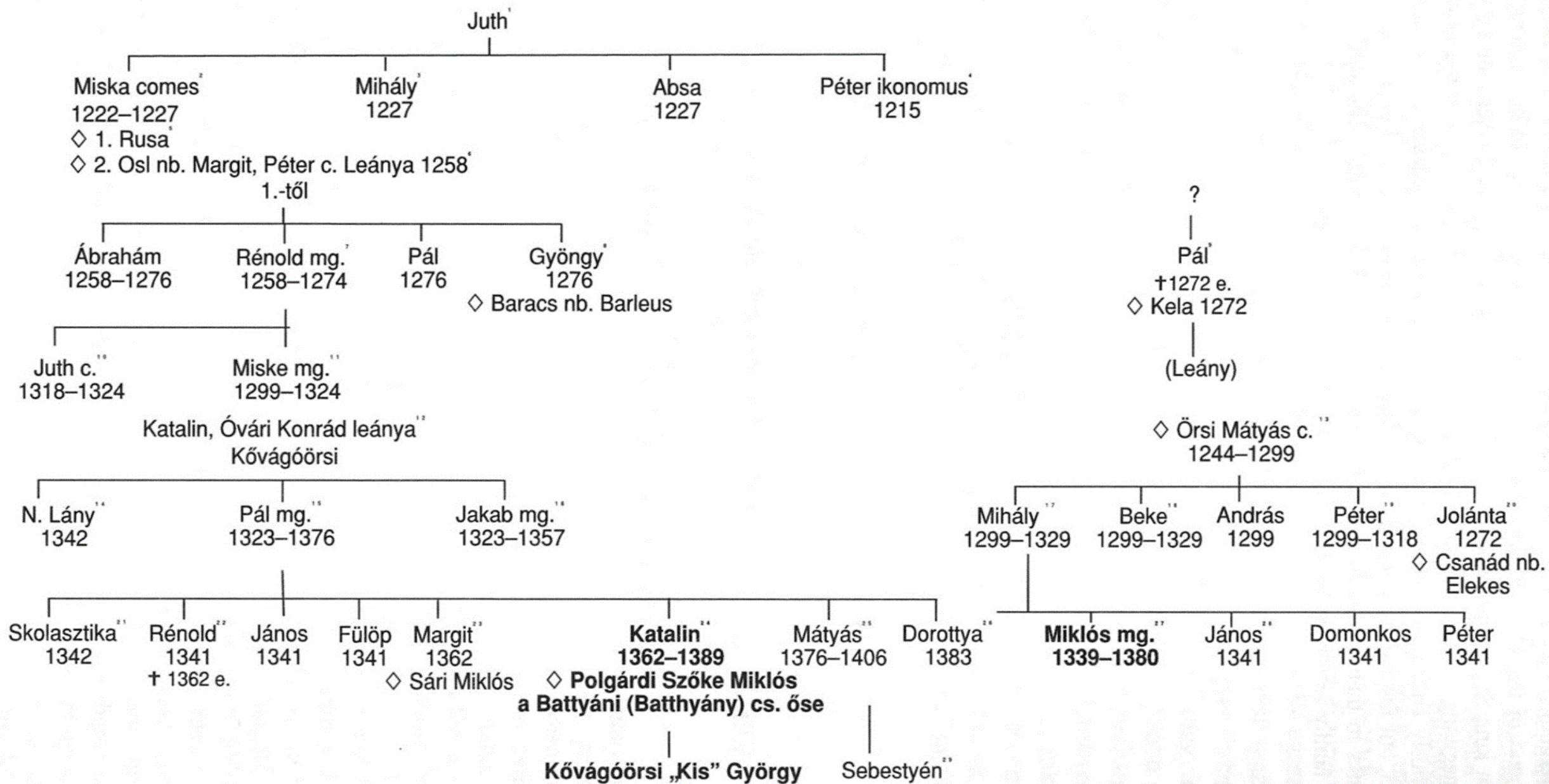
v. 1046

Uors Dux Slavoniam
A: 972. mortuus.
iuxta Juruczium
& de Boldiniam.

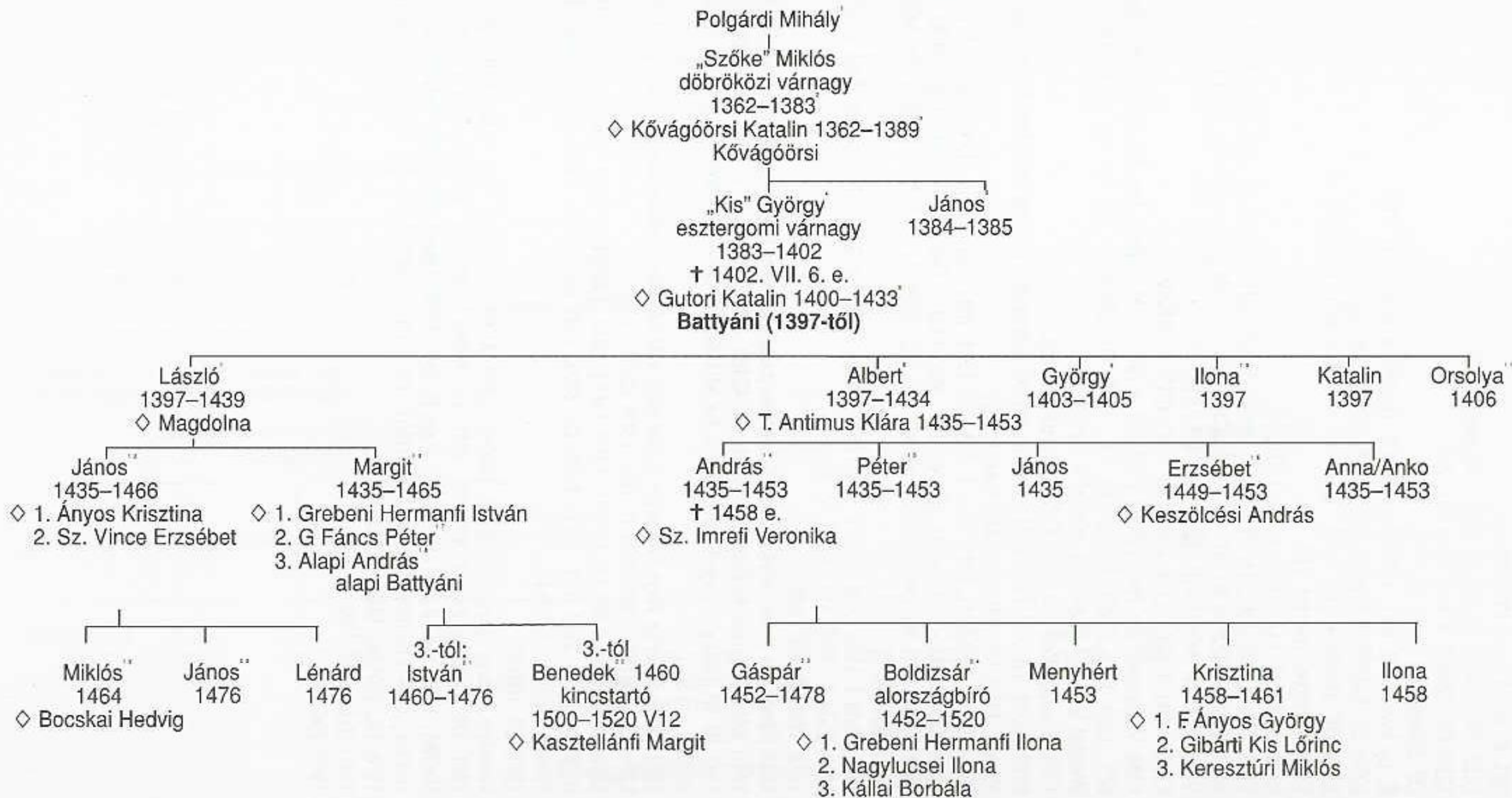
v. 972

A Rátót nemzetség Kővágóörsi (= felsőörsi) ága

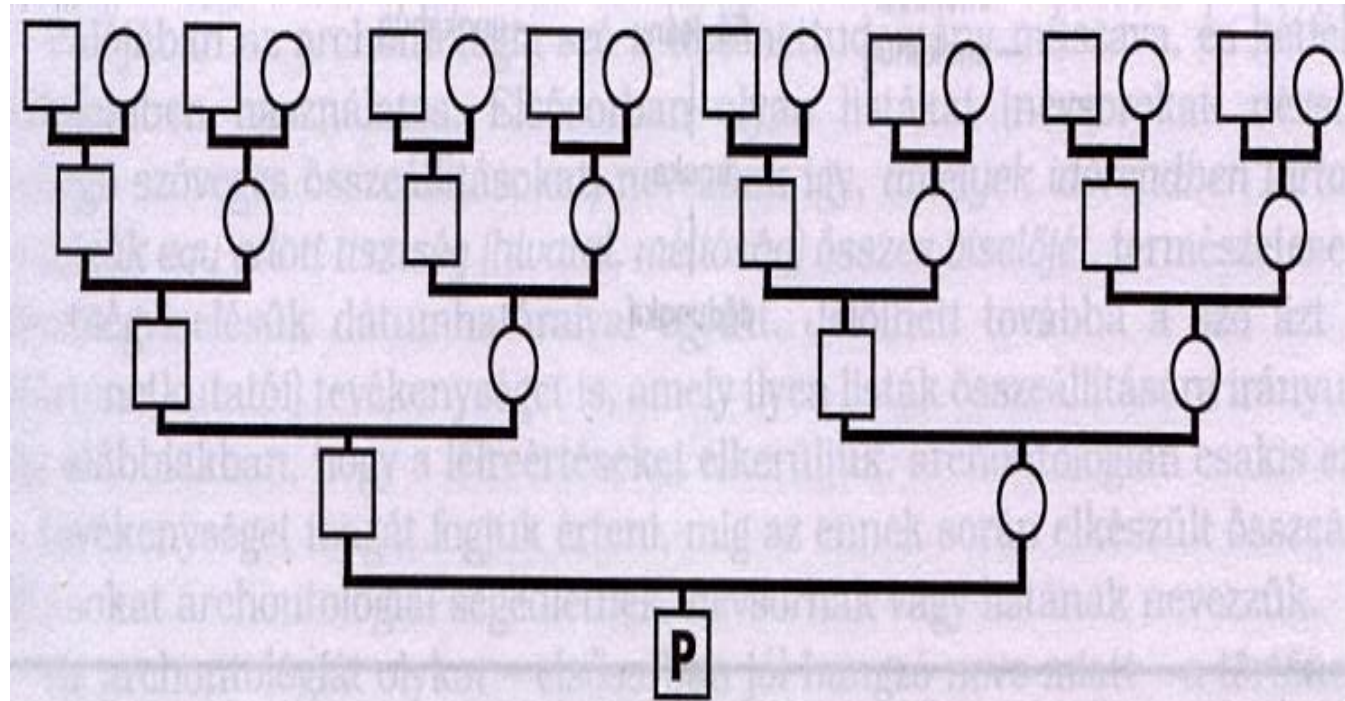

A Batthyány család leszármazása

Mit tegyek, ha az igazság érdekel?

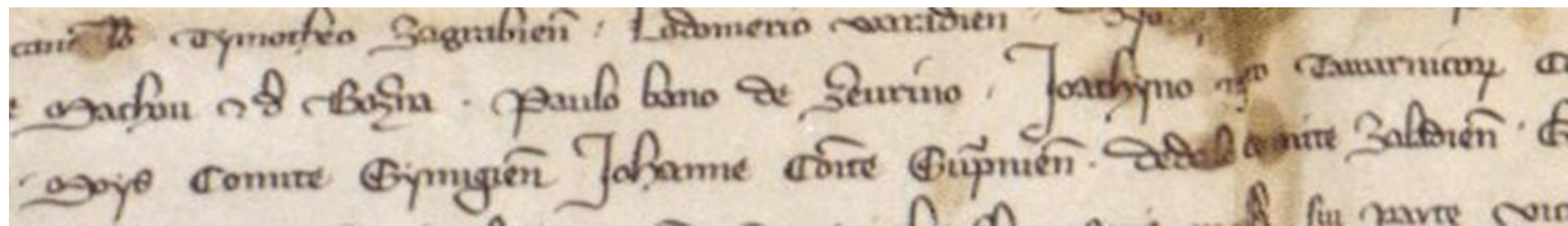
- Nyomozás időben visszafelé: őstábla
- Ha elfogynak az adatok: keressük a családnevet, de minek?
- (Kovács, Horváth, Szűcs, Véghelyi, Bene...)
- Kedvező helyzetben a birtokosokat kutatók

A családnevek kialakulásának is története van

- Nem tudjuk, hogy miért, hogyan és mikor jöttek létre
- Egyelemű névrendszer kora (kb. 1200-ig kizárólagos)
  - *Kopoz, Petrus, Numorek* (Nyomorék)
  - A 13. század elejétől kiegészítő elemek: „Körülírások”
- Apai nevek
  - 1255: *Keled comite filio Chepani* 'Csépán fia Keled ispán',
  - *Martinus filius Ders = Martinus filius Georgii filii Ders*
- Ragadványnév
1288: *Andreas dictus Chuna, dictus Erdely*
- Lakóhely (birtokközpont): *Johannes de Gewr, Johannes de Palota*
- Nemzetségnév: *Georgius de genere Oba*
- Átmenet a kételemű névrendszerre
- Személyek azonosítása az archontológia és prozopográfia segítségével

Mikor tekinthető egy személy beazonosítotttnak?

- Ha beilleszthető egy család genealógiájába
- A család birtoka alapján lokalizálható
- Ez helyettesíti az azonosítás modern kritériumait (születési adatok, anyja neve)
- A módszer: időben visszafelé haladni, következtetni az ismerttől az ismeretlen felé
- Genealógia és birtoktörténet szoros kapcsolata
- Nemeseknél bizonyítható a genealógiai folytonosság
- Ami legkevésbé számít (mert nincs): a „családnév”

A családnév nem jellemzője a „családnak” kb. 1450/1500-ig

- A birtoknév nem alkalmas a család azonosítására, mert
  - Ugyanaz a birtok egyidejűleg több nevet is viselhet
  - Ugyanazt a nevet gyakran viseli két vagy több különböző birtok
  - Ugyanaz a család vagy személy többféle birtokáról többféle nevet kaphat a forrásokban
    - Kont Miklós = Újlaki ősök = Lőrinc fia Miklós, Galgóci Miklós, fiai Palotai és Újlaki)

Neumann Tibor

Névhasználat és ragadványnevek a középkor végi királyi udvarban (Századok 2022/6)

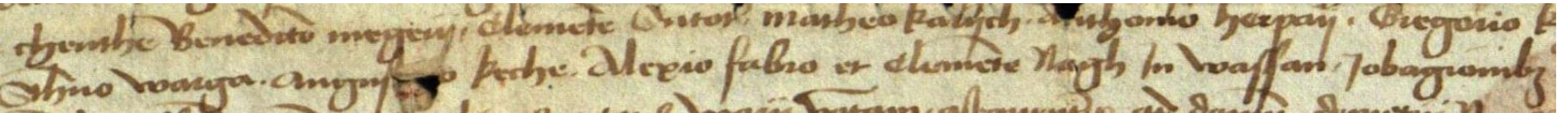
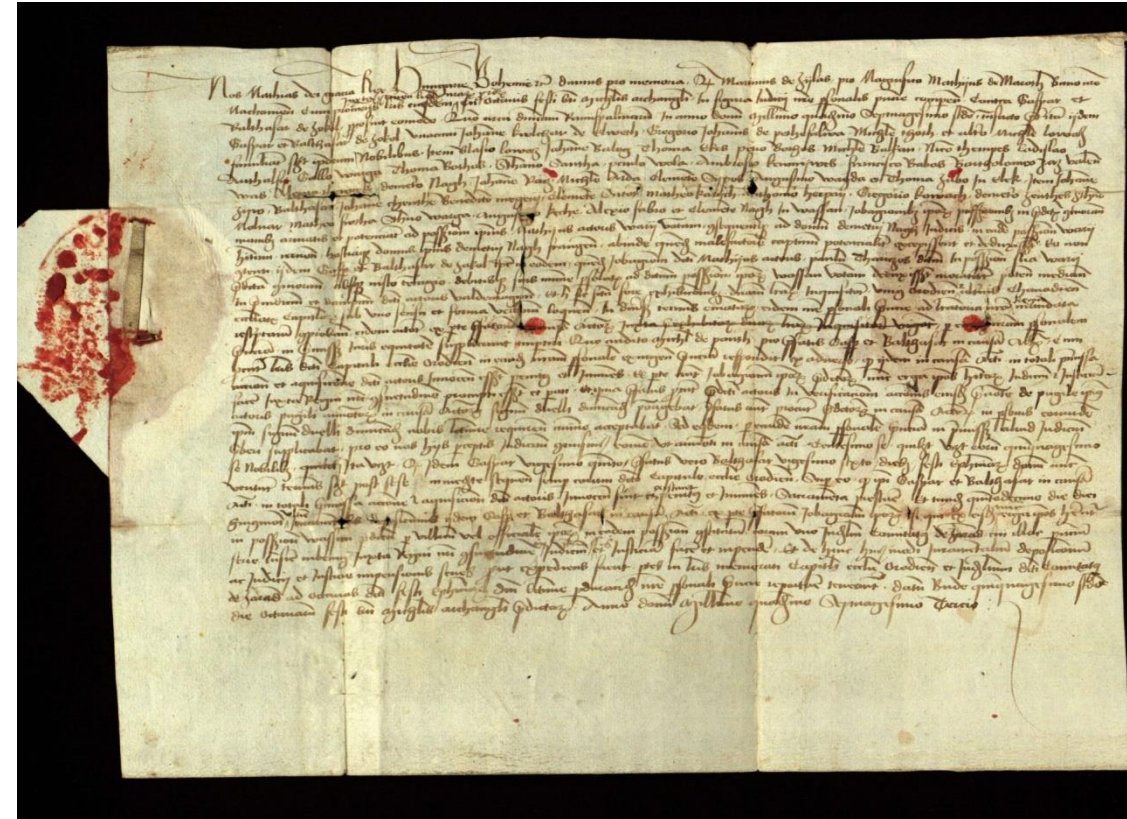
- Pozsonyi számadáskönyvek gyakorlata (*Wykly Jannko*)
- A palotások udvari névadásai
  - Bátori István erdélyi vajda és országbíró (*Watorystian*)
  - Csupor Miklós erdélyi vajdaként (*Czupher weida*)
  - Szapolyai István későbbi nádor (*gunsstarto Ysstfan*)
  - Beriszló Dezső királyi kamarás (=Beriszló Ferenc; Grabarjai Dezső temesi ispán unokaöccse)
  - Trenka György soproni ispán (1509-1515) és városkapitány (1509-1518) (= nagypalugyai Plati György, Jan Trnka familiárisa volt)
  - Nem mindig etnikumot jelöl: Horvát, Oláh, Rác, Cseh, Török; Polyák János (lengyel követség)
  - Telegdi János 1470 követsége: Oroszlános (Leontius/Leotius) János
  - Szántói vagy Morhátszántói János (*Hwzonhaza, Uzonhaza, Wzonhazon, Wzonhassam*) Uzun Haszán türkmén fejedelem (1478) követe volt
  - Kisperényi János, brogyáni Kispolyák János, Klapcici Kishorvát János, tótselymesi Kistarcai János, hricsói Kistettauer Vilmos (Ugyanilyen nevű idősebb személyektől való megkülönböztetés)

Név	Megnevezésük Pozsonyban	Udvari címeik, tisztségeik	Évkör	Referens a kancelláriában
Poki Kis Ferenc (†1474) ⁹⁰	<i>Kuschfrancz</i> (1474)	aprodianus camerarius parvulus aulicus	1468 1468–1469 1470 1471–1474	1472, 1474
Laki Kis Tamás (†1492) ⁹¹	<i>herr Kuschthomasch</i> (1482)	aule familiaris aulicus cubicularius	1473 1475 1476–1486	1477–1485
Poki Kis Antal (†1505) ⁹²	–	parvulus cubicularius aulicus	1476 1481 1490	1481
Cécei Kis Máté (†1490) ⁹³	<i>herr Kusch Mathe</i> (1487)	cubicularius aule familiaris	1479 1480–1483	1488

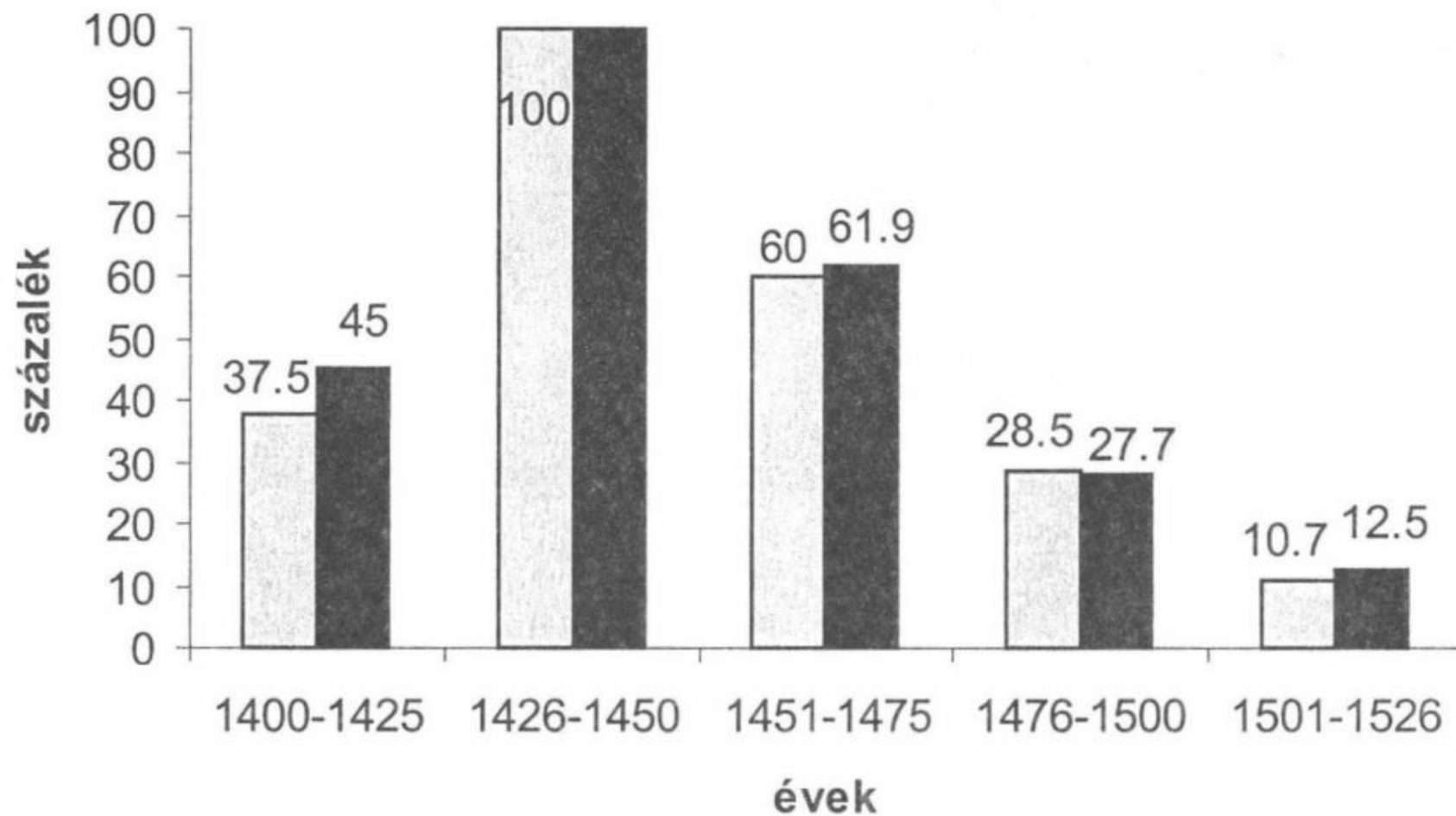
Városi és falusi lakosság

- 1473 Hatalmaskodási ügyekben jobbágnévsorok
  - Kulcskérdés a családnevek öröklődése (mesterség, származási hely, etnikum)
- Településhálózat folytonossága csak Erdélyben, Felvidéken és a Dunántúl egyes részein
- A mai országterületen csak a településneveknek van kontinuitása, a lakosságnak nem
- Temesköz, Bácska, Zaránd, Arad megyék, Drávántúl teljesen megsemmisült a középkori településhálózat
- Buda példája

Gulyás László
Szabolcs: Középkori
mezővárosi
foglalkozásneveink
forrásértékéről
(sartor-szabó; faber-kovács;)

3. ábra: latin foglalkozásnevek aránya

□ latin nevek aránya az összes foglalkozásnéven belül
■ latin nevek aránya a tanácsbeli foglalkozásnevekben

Legfontosabb tanulságok

- A középkorban a névazonosság a legkisebb bizonyíték
- Figyelembe kell venni
  - a társadalmi helyzetet
  - földrajzi helyzetet
  - a vidék sajátos történelmi viszonyait
  - a településen élő lakosság kontinuitásának lehetőségét
- A 18-20. századi genealógiai szakirodalmat erős kritikával kell kezelni, sok téves adatot tartalmaznak
- Elsősorban levéltári források felhasználásával állítsuk össze a genealógiai táblát

Melyikük az ősöm?

A Magyar Nemzeti Levéltár adatbázisai

- <https://archives.hungaricana.hu/hu/charters/search/>
- <https://www.eleveltar.hu/kereses>
- <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/dldf>
- <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/collectio-diplomatica-hungarica-batthyany>
- <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/cimereslevel-adatbazis>
- <https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/reformacio-kora-mnl-ol-1526-1570>
- [https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozepkori magyar okmanyta rak/](https://library.hungaricana.hu/hu/collection/kozepkori_magyar_okmanyta_rak/)

Köszönöm megtisztelő
figyelmüket!